

Umeščanje kulturnih vsebin v proces novogradenj

Avtorica: Karmen Pintar Oblak, Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana

Uvod

Razvoj urbanega bivanja in proces novogradnje danes ne pomenita zgolj funkcionalne izgradnje stanovanjskih stavb in infrastrukture, temveč vedno bolj tudi širšo kakovost bivanja, javnega prostora in identitete. V tem kontekstu se vprašanje vključevanja kulturnih vsebin oziroma umetniških stvaritev instalacij, javnih skulptur, oblikovanja zunanjih površin ali drugih umetniško prostorskih intervencij pojavlja kot pomemben element, ki nadgrajuje tehnični in ekonomski vidik gradnje. Umetniško delo, vgrajeno v proces novogradnje, lahko prispeva k večji prepoznavnosti mesta, kakovosti javnega prostora, medgeneracijskemu dialogu ter razvoju lokalne skupnosti.

Na tem mestu se pojavi vprašanje, kako sistematično in smiselno vključiti umetniške intervencije v novogradnje, kateri pravni in organizacijski okviri so na voljo, kako to deluje v praksi.

V nadaljevanju naj najprej predstavim pravni okvir v Sloveniji, nato pa konkreten projekt kot primer dobre prakse vključevanja kulturnih vsebin v proces novogradnje ter na koncu izpostavim še ključne izzive in priložnosti.

Pravni in institucionalni okvir v Sloveniji

Osnovno pravno podlago na področju kulture v Sloveniji predstavlja med drugim **Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo**¹, ki ureja javni interes v kulturi, nosilce javnega interesa in načine uresničevanja javnega interesa.

V kontekstu investicijskih projektov javnega značaja je ključni institut, ki ga ureja navedeni zakon, tako imenovani **“umetniški delež v javnih investicijskih projektih”**²:

Pomen ukrepa *»umetniški delež v javnih investicijskih projektih«*:

- S tem ukrepom se izvaja obveznost javnih investorjev, da del sredstev, namenjenih za gradnjo ali obnovo objektov v javni lasti, namenijo za opremo teh objektov ali njihove okolice z umetniškimi deli z namenom obogatitve javnih prostorov z umetniškimi deli.
- Pri investicijah, pri katerih javno financiranje ali sofinanciranje znaša manj kot 10 milijonov EUR, se za umetniški delež nameni najmanj 1,25 % vrednosti naročenih gradbenih, obrtnih in inštalacijskih del; pri investicijah v vrednosti nad 10 milijonov

¹ Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 77/07 - uradno prečiščeno besedilo, 65/07 - odl. US, 56/08, 4/10, 20/11, 100/11 - odl. US, 111/13, 68/16, 61/17, 21/18 - ZNOrg, 49/20 - ZIUZEOP, 3/22 - ZDeb, 105/22 - ZZNŠPP, 8/25, 77/25)

² 2.2 Umetniški delež v javnih investicijskih projektih Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo (členi od 79.a do 79.č)

EUR se za umetniški delež nameni najmanj 1 % vrednosti naročenih gradbenih, obrtnih in inštalacijskih del;

- Postopek izbire umetniških del mora potekati v okviru javnega natečaja, pri čemer investitor izvede natečaj v sodelovanju s strokovno komisijo, ki se izbere iz seznama, ki ga na svojih spletnih straneh objavi ministrstvo, pristojno za kulturo.
- Za lokalne skupnosti in osebe javnega prava, katerih ustanovitelji so lokalne skupnosti, velja ta ukrep kot **priporočilo**, ne kot absolutna obveznost.

Podzakonski predpis, ki določa pogoje in način imenovanja strokovnih komisij, merila za določitev plačila članom strokovnih komisij, način izvedbe javnega natečaja ter višino denarnih nagrad avtorjem umetniških del, izbranih na javnem natečaju, ureja **Pravilnik o izvedbi javnega natečaja za izbiro umetniških del v javnih investicijskih projektih**.³

Pravni okvir tako omogoča in spodbuja vključevanje umetniških del v novogradnje oziroma obnove javnih nepremičnin, in na ta način se zagotavlja dodaten vir financiranja umetniškega ustvarjanja na eni strani in zagotavljanje večje prepoznavnosti mest na drugi strani.

Primer dobre prakse: Umetniške intervencije v odprtem prostoru za projekt stanovanjske soseske »Mestni kare – Povšetova«

Na lokalni ravni, konkretno na ravni Mestne občine Ljubljane, je v okviru **Strategije razvoja kulture v Mestni občini Ljubljana 2024 – 2027**⁴ umeščeno tudi izvajanje t.i. deleža za umetnost z namenom povečanja obsega vlaganj v umetniške stvaritve. Občine in osebe javnega prava, katerih ustanovitelj je občina, sicer niso zavezane namenjati deleža za umetnost pri svojih investicijskih projektih, vendar je Mestna občina Ljubljana kljub temu sprejela odločitev o pilotnem projektu na tem področju. Sprejeta je bila odločitev, da Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana, katerega ustanovitelj je Mestna občina Ljubljana, v okviru projekta gradnje stanovanjske soseske Mestni kare – Povšetova, 1 % investicijske vrednosti nameni umetniškim intervencijam.

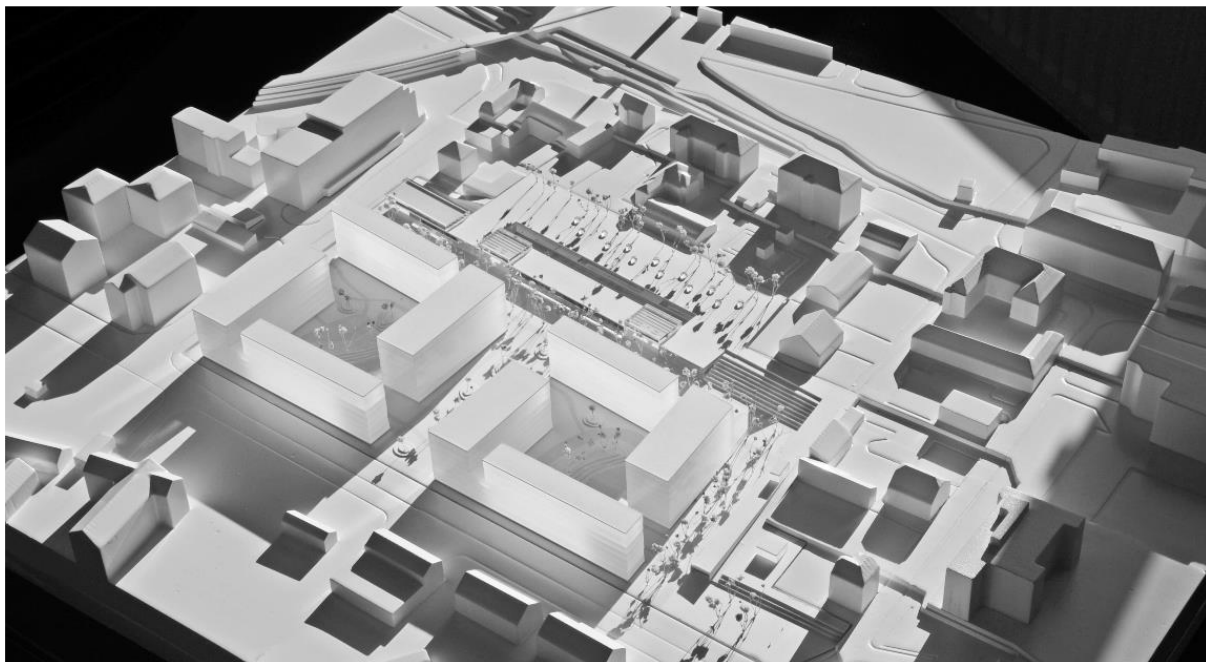

Slika 1: Območje Mestnega kareja Povšetova. Podlaga Google Earth.

³ Pravilnik o izvedbi javnega natečaja za izbiro umetniških del v javnih investicijskih projektih (Uradni list RS, št. 9/18, 77/25)

⁴ [Strategija razvoja kulture v MOL 2024-2027](#)

Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana je leta 2021 za območje Mestni kare - Povšetova izvedel odprti urbanistično arhitekturni natečaj, na katerem je kot strokovno najprimernejšo rešitev za nadaljnji razvoj območja ocenjevalna komisija izbrala natečajni elaborat avtorjev Mojce Gužič Trplan in Gregorja Trplan. Izbrana rešitev umešča v prostor dva odprta karejska sklopa s 361 javnimi najemnimi stanovanji. Med sklopoma je umeščena ena večja parkovna površina, druga pa ločuje stanovanjski program od urbanega zbirnega centra na južnem delu območja. Odprte površine so tudi znotraj »odprtih karejev« ter ob Povšetovi ulici.

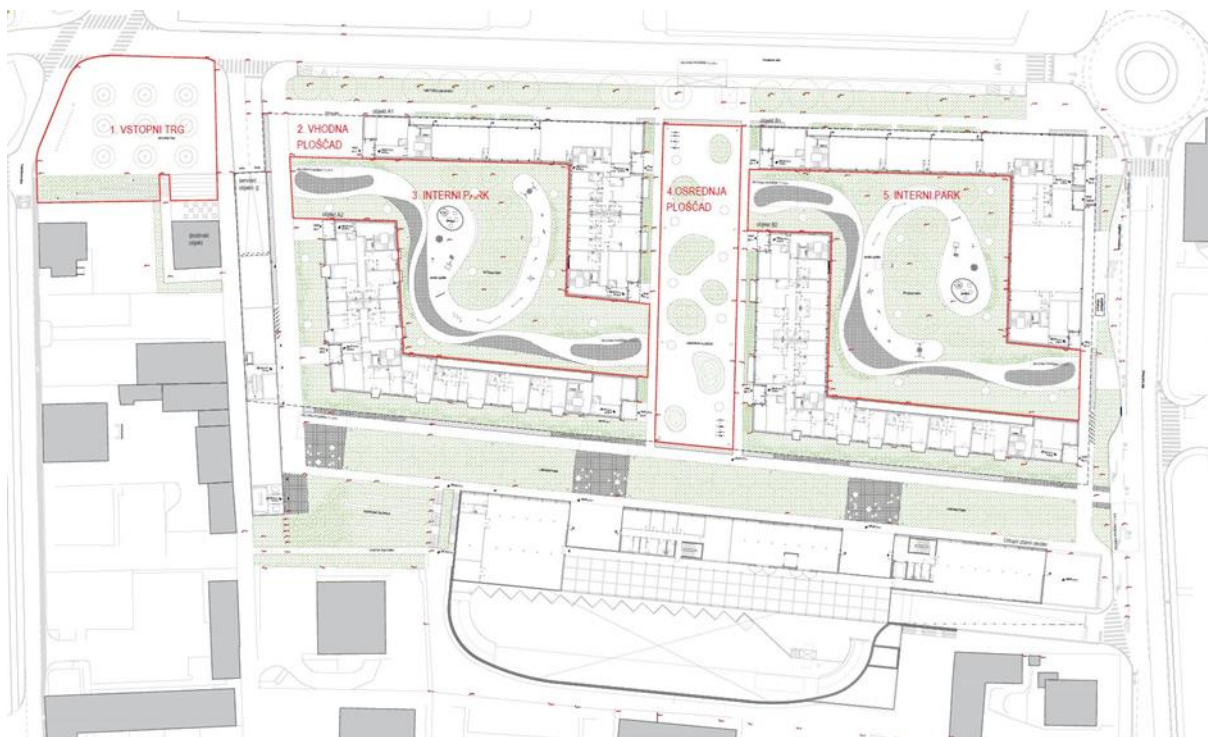

Slika 2: Izbrana urbanistična zasnova območja. Gužič Trplan

Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana je januarja 2024 na svoji spletni strani objavil javni natečaj za izbiro umetniške intervencije v odprtem prostoru za projekt stanovanjske soseske »Mestni kare – Povšetova«⁵. Namen javnega natečaja je bil implementacija kulturnih (likovnih in intermedijskih) vsebin v okviru investicijskega projekta kot nadgradnja zunanje ureditve nove stanovanjske soseske. Na javni natečaj, ki je bil odprt do konca aprila 2024, je prispelo 15 elaboratov s predlogi umetniških intervencij.

V natečajni nalogi je naročnik opredelil območja, namenjena umestitvi umetniških intervencij, pri čemer so predlagatelji morali upoštevati velikost območja, funkcijo zelenih površin ter celovitost urbanistično-arhitekturne zasnove. Predvideno je bilo, da se umetniške intervencije umešča v odprte prostore, ki po svoji naravi predstavljajo pol-javne ali javne površine.

⁵ <https://jssmol.si/javne-objave/javna-narocila/javna-narocila/javni-anonimni-natecaj-za-izbiro-umetniške-intervencije-v-odprtem-prostoru-za-projekt-stanovanjska-soseska-novi-center-povsetova>

Slika 3: Prikaz mikrolokacij za umeščanje umetniških intervencij

Predlagatelji so za svoje rešitve lahko uporabili kakršnekoli materiale, ki so odporni na zunanje vplive. Vodilo pri ustvarjanju je bila sporočilnost izbranega materiala in tehnologije s poudarkom na ponovni uporabi materialov s predmetne ali katerekoli druge lokacije. Predvideni posegi ne smejo biti moteči (brez svetlobnih in zvočnih učinkov) za stanovalce stanovanjske soseske.

Kriteriji za presojo umetniške kakovosti predlaganih intervencij in primernosti njihove umestitve v prostor so bili naslednji:

- izvirnost in celovitost zasnove,
- skladnost koncepta z zasnovo stanovanjske soseske,
- navezava na pretekle in bodoče rabe območja,
- izrazna aktualnost glede na današnji čas,
- trajnost v smislu izbire materialov in odpornost na zunanje vplive.

Člani strokovne komisije, ki so jo sestavljali trije predstavniki s seznama Ministrstva za kulturo, podžupan Mestne občine Ljubljana, ter projektant arhitekture investicijskega projekta, so izmed 15 prispelih predlogov umetniških intervencij podelili 3 enakovredne prve nagrade, eno povišano priznanje in eno priznanje.

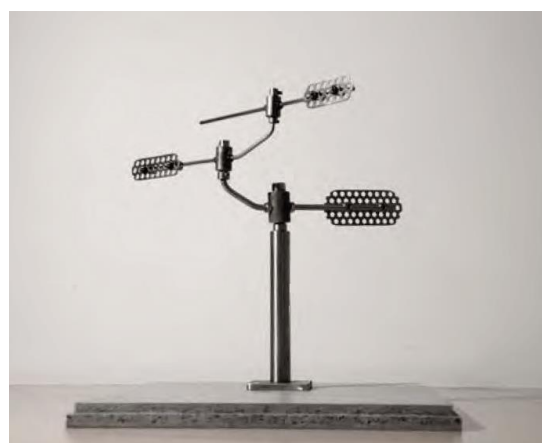
Nagrajene umetniške intervencije:

- Miza, avtorja: Aleksander Vujović in Vuka Ćosić

Slika 4: Miza; vir: publikacija JSS MOL

- Bogomolka, Kazalnik, avtor Boštjan Drinovec

Sliki 5 in 6: Bogomolka in Kazalnik (nagrajeni rešitvi); vir: publikacija JSS MOL

- Vrt miru, avtorja Cveto Kunešević, Zoran Srdić

Slika 7: Vrt miru (nagrajena rešitev); vir: publikacija JSS MOL

Nagrajeni avtorji, s katerimi je Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana, sklenil pogodbe o izvedbi nagrajenih umetniških intervencij, morajo v fazi priprave projektne dokumentacije tako izvedbeno kot prostorsko (mikrolokacijsko) svoje rešitve uskladiti s projektno dokumentacijo za izvedbo (PZI) stanovanjske soseske. Dejanska realizacija in umestitev intervencij bo izvedena v fazi gradnje stanovanjske soseske »Mestni kare – Povšetova«, za katero ima Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana pridobljeno pravnomočno gradbeno dovoljenje in je trenutno v fazi priprave razpisa za izbiro izvajalca gradnje.

Z uvedbo ukrepa »delež za kulturo« gre za sistematično umeščanje umetniških intervencij v koncept stanovanjske soseske – odprti prostor, zelenice, potke, povezave, in ne samo za umetniško delo v smislu »dodatka« k večstanovanjski stavbi. Umetniško delo prispeva k identiteti soseske, k boljši povezavi med arhitekturo in umetnostjo in prispeva k dodani vrednosti javnega prostora.

Razmislek o umetniški intervenciji je potreben že pri urbanistični zasnovi novogradnje iz vidika lokacije, odprtega prostora, povezave z arhitekturo. V fazi izdelave izvedbenih načrtov je potrebno zagotoviti mikrolokacije za umetniške stvaritve. V izvedbeni fazi mora investitor zagotoviti ustrezno koordinacijo med izvajalcem gradnje, avtorjem umetniške stvaritve z namenom odprtja soseske kot celote, vključujoč tudi umetniško intervencijo. V fazi vzdrževanja in upravljanja soseske pa je potrebno zagotoviti, da umetniško delo ostane integralni del prostora, da se vzdržuje in komunicira s prebivalci in uporabniki soseske.

Vključitev umetniške intervencije v projekt stanovanjske gradnje »Mestni kare – Povšetova« prispeva k dvema ključnima dimenzijama: **kakovost bivanja in identiteta prostora**. Medtem ko novogradnja običajno zagotavlja funkcijo, opremo in infrastrukturo, umetniška intervencija doda »obraz« soseski, omogoča vizualno in socialno identifikacijo, spodbuja občutek pripadnosti in lahko prispeva k trajni vrednosti nepremičnine.

Zaključek

Vključevanje umetniških stvaritev v procese novogradnje ni zgolj estetska poteza, temveč strateški pristop, ki združuje arhitekturo, urbanizem, kulturo ter družbeni in socialni razvoj. Na podlagi prikazanega primera lahko zaključimo, da bi moral investitor že v začetni fazi razvoja projekta razmisliti tudi o umetniškem deležu kot sestavnem delu projekta in s tem nadgraditi kakovost bivanja in identiteto prostora ter posledično tudi vrednost investicije.

Pravni okvir v Sloveniji ponuja možnosti in mehanizme za vključevanje umetnosti v javne investicije. Pomembno je, da se ti mehanizmi resnično prenesejo v prakso – skozi zgodnje vključevanje, ustrezno financiranje, kakovostno izvedbo in trajno upravljanje. Delež za umetnost je ukrep, ki bi ga lahko, poleg javnih investorjev, uporabljali tudi zasebni investitorji.

O avtorici:

Karmen Pintar Oblak je univerzitetna diplomirana pravnica z opravljenim pravniškim državnim izpitom. Na Javnem stanovanjskem skladu Mestne občine Ljubljana se je kot pripravnica zaposlila leta 2003. Od decembra 2024 je vodja Sektorja za splošne zadeve, pred tem je bila vodja Službe za ravnanje z nepremičninami Sektorja za investicije.

Viri:

- Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 77/07, s spremembami in dopolnitvami)
- Pravilnik o izvedbi javnega natečaja za izbiro umetniških del javnih investicijskih projektih (Uradni list RS, št. 9/18, 77/25)
- Strategija razvoja kulture v Mestni občini Ljubljana 2024 – 2027
- www.jssmol.si